

ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИ КОРХОНАЛАРИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШИНИ ПРОГНОЗЛАШ

Худойбердиев Равшан Уктамжонович -

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети қошидаги
“Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари” ИТМ таянч докторанти*

Республикамызда мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб, халқ хўжалигининг барча соҳаларида, жумладан тўқимачилик саноатида ҳам амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар янада чуқурлаштиришга йўналтирилмоқда. Ушбу соҳада олиб борилаётган иқтисодий сиёсат, тармоқ ишлаб чиқаришида таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, маҳсулот ишлаб чиқарувчилар эркинлигини таъминлаш, мулкчиликнинг турли шакллари жорий қилиш ҳамда хўжалик, ташкилот ва корхоналар ўртасида моддий-техника таъминоти, молиявий-иқтисодий ўзаро муносабатларни такомиллаштиришга катта эътибор берилмоқда. Ўзбекистонда пахта хомашёсини чуқур қайта ишлаш асосида юқори қўшилган қийматли экспортбоп тайёр маҳсулот турларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш зарурати ортиб бормоқда. Шу боисдан 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида «Тўқимачилик саноати маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 2 баробарга кўпайтириш» бўйича муҳим вазифалар белгилаб берилган [1]. Бу каби улкан вазифаларнинг муваффақиятли бажарилиши республикамыз иқтисодиётининг етакчи тармоқларидан бири саналган тўқимачилик корхоналари барқарор ривожда бизнес-жараёнларни такомиллаштириш асосида фойдаланилмаётган ички салоҳиятлардан янада оқилона фойдаланишни таъминлашнинг аниқ чора-тадбирларини ишлаб чиқишни талаб этади. Шу жиҳатдан, тўқимачилик корхоналари барқарор ривожланишини таъминлашда улар ишчанлик фаоллигини ошириш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

«Барқарорлик» тоифаси муаллифлар томонидан атрофлича ўрганилган. Ускова Т.В. [2] томонидан унга қуйидагича таъриф келтирилган: “... Ўзгаришлар жараёни, унда ресурсларни эксплуатация қилиш, инвестициялар йўналиши, технологик тараққиёт ижтимоий фаровонлик ва экологик мувозанат билан мос равишда йўналтирилганли ҳозирги ва келажакдаги салоҳиятгага қиймат қўшади». Кульбак Н.А. [3] эса ушбу атаманинг қуйидаги талқинини келтирган: “... Иқтисодий ресурсларнинг мувозанатли ҳолати, бу энг муҳим ташқи ва ички омилларни ҳисобга олган ҳолда, узоқ муддатли истиқболда барқарор иқтисодий ўсишни кенгайтириш учун барқарор рентабеллик ва нормал шароитларни таъминлайди».

Исаев Р.А. томонидан томонидан Ўзбекистон Республикаси тўқимачилик саноатида сифат менежменти ва стратегик менежмент интеграллашган тизимида тўқимачилик саноати корхоналари ривожланиш стратегияларини амалга оширишнинг ташкилий-бошқарув механизмларини такомиллаштириш масалалари ўрганилган [4].

Тўқимачилик саноати ташкилий ва иқтисодий тизимининг барқарор ривожланиши бу жараён бўлиб, унда тасодифий таъсирлар бўлиниш, заҳиралаш ва ишончлилик хусусиятлари туфайли белгиланган параметрлардан минимал оғишларни келтириб чиқаради. Максимал жорий самарадорлик тизимнинг барқарор ривожланишини ҳисобга олган ҳолда минимал харажатлар соҳасида бўлиши керак.

Ушбу муаммони ҳал қилиш учун баъзи бир омилларнинг ташкилот фаолиятининг молиявий натижаларига таъсирини аниқлашга имкон берадиган регрессия таҳлили усулидан фойдаланилган.

Барқарорлик - бу динамик категориядир. Шунинг учун кўрсаткичлар сериясини динамикада кўриб чиқиш керак бўлади.

Тўқимачилик саноатини келгусида ривожлантиришга бир қатор омиллар таъсир кўрсатади. Улар жумласига асосий воситалар йиллик ўртача қиймати, меҳнат унумдорлиги, умумий айланма маблағлар суммаси ва бошқа бир қатор омилларни келтириш мумкин.

Ушбу масалалани ечиш учун “Ўзтўқимачиликсаноат” уюшмаси таркибига кирувчи “FULL COTTON” масъулияти чекланган жамият танлаб олинди. Ушбу корxonанинг иқтисодий ривожланиш кўрсаткичлари бўйича кўп омилли эконометрик модель тузиш учун қуйидаги омиллар танлаб олинди (2015 йилдан 2022 йилгача бўлган даврдаги маълумотлар олинди): натижавий кўрсаткич – корxonанинг маҳсулот (товар, иш, хизмат)ни сотишдан тушган умумий тушум, минг сўм - (Y), таъсир этувчи омиллар – корxonанинг асосий воситалар йиллик ўртача қиймати, минг сўм (X₁), меҳнат унумдорлиги, минг сўм/киши (X₂), умумий айланма маблағлар суммаси, минг сўм - (X₃). Кўп омилли эконометрик модель тузишда олдин омиллар бўйича тавсифий статистика ўтказилди. Бунинг учун махсус эконометрик моделлаштириш дастури – Eviews 10 дастуридан фойдаланилди.

Кўп омилли эконометрик моделнинг статистик аҳамиятлилигини ёки ўрганилаётган жараёнга адекватлигини (мос келишини) текширишда Фишернинг F-мезони қўлланилади.

Унга кўра дастлаб “FULL COTTON” МЧЖ нинг прогнозида таъсир этувчи экзоген омилларнинг вақт омили таъсирида ўзгаришининг тренд модели ва тенгламадан фойдаланган ҳолда натижавий ва таъсир этувчи омилларнинг ўрта муддат (2023-2027 йиллар) давомидаги прогноз кўрсаткичлари аниқланди:

Тўқимачилик корxonалари барқарор ривожланишини таъминлаш механизмларини такомиллаштириш бўйича амалга оширилган тадқиқот иши натижаси бўйича қуйидаги хулоса ва таклифлар қилинди:

- барқарор ривожланиш концепцияси учта йўналишни ажратишни назарда тутати: иқтисодий, ижтимоий ва атроф-муҳит, бу уларнинг алоҳида аҳамиятини, ўзаро боғлиқлик ва боғлиқликнинг мавжудлигини кўрсатади, шу билан бирга уларнинг камида биттасини эътиборсиз қолдириш бутун тизим барқарорлигини бузиши мумкин;

- бизнингча, тўқимачилик саноатининг барқарор ривожланиши ҳақида гапирганда ва нафақат рақобат, балки илм-фанни талаб қиладиган янги технологиялар ва инновацияларни жорий этиш билан тавсифланадиган саноат корxonаларининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, илм-фан ва техника соҳасидаги фаол фаолият ёрдамида ривожланиш орқали барқарорликнинг «заиф» моделини «мустаҳкамлаш» мумкин;

- барқарор ривожланиш стратегияси самарадорлигининг энг муҳим омиллари қуйидагилар саналади: мослашувчан салоҳият, мумкин бўлган ва салоҳият нуқтаи назаридан самарали янгиликларни амалга ошириш йўналишлари ва кўлами, корxonанинг янгиликларни жорий этишга тайёргарлиги; инновацияларни самарали ўзлаштириш ва марказлаштириш ҳамда инновацион технологияларни ривожлантириш учун зарур бўлган бошқарувни марказсизлаштиришни бирлаштиришга имкон берадиган мослашувчан ташкилий шакллар; тажриба, ташқи ва ички омиллар ва ҳодисаларни таҳлил қилиш, янги технологияларни ўзлаштириш натижасида аниқ компетенцияларнинг тўпланишини таъминлайдиган ўқув жараёнлари.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли Фармони. // www.lex.uz.
2. Ускова Т.В. Управление устойчивым развитием региона. – Вологда: Litres, 2017. – 4666 с.
3. Кондаурова Д.С. Совершенствование механизма управления устойчивым развитием промышленного предприятия [Текст]: автореф. дис... кан. экон. наук: 08.00.05 / Д.С. Кондаурова. – Самара, 2015. - 26 с.
4. Isayev R.A. Improvement of mechanisms for the implementation of integrated system strategy in textile enterprises // International journal of research in management & business studies. IJRMBS Vol.8 Issue 1, Jan to March 2021. – P. 24-26.

MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA SAVDO KORXONLARIDA RAQAMLI MARKETINGNING ROLI

Sharopova Nafosat Radjabovna -

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Marketing kafedrasida dotsenti v.v.b., PhD*

Jumatoyev Umar Nurali o'g'li -

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “Xalqaro turizm”
fakulteti Savdo shi (turlari bo'yicha) 2-kurs magistranti*

Hozirgi kunda raqamli inqilob nafaqat mamlakatimiz milliy iqtisodiyotida balki butun dunyo jamiyatini, shuningdek bizning ham hayotimizni misli ko'rilmagan tezlikda o'zgartirga erishmoqda. Albatta, bu o'zgarishlar katta imkoniyatlar bo'libgina qolmay, ulkan qiyinchiliklarni ham yuzaga keltiradi. Savdo tizmidagi raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadiga erishishda yangi texnologiyalar yaratish muhim hissa qo'shishi marketing faoliyatida ham ahamiyatli ammo, to'liq ming foizli ijobiy natijalar kafolatsizdir. Savdo tizmidagi raqamli marketing yangi imkoniyatlar yaratilishi bilan birga yana yangi xavf va tahdidlarni ham keltirib chiqaradi. Bu noqonuniy raqamli marketing faoliyatni osonlashtiruvchi kiberxavfsizlik va hali to'liq texnologiyadan foydalanmaydigan jismoniy shaxslarning hayotida bir qator noqulayliklarni yuzaga keltirib chiqarishi mumkin. Yangi texnologik sektorni rivojlantirish va joriy qilishda hukumatimiz va jamiyat fuqarolarining birgalikdagi sa'y-harakatlari maqsadga muvofiqdir.

Jahon iqtisodiyotida savdo tizimini raqamlashtirish internetning gipermedia muhitida marketingni tashkil etish nazariyasi va metodologiyasi. Internet o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular an'anaviy marketing vositalaridan farq qiladi [1]. Savdo tizmidagi raqamli marketing ba'zi bir asosiy xususiyatlariga to'xtalib o'tamiz.

Marketing internetda yuqori darajada shaxsiylashtirishga ega. An'anaviy marketing asosan ommaviy iste'molchiga qaratilgan bo'lsada, Raqamli marketingda har kimning fikrini hisobga oladi (ma'lum darajada) va hamma bilan o'zaro munosabatda bo'ladi [2]. Boshqacha aytganda, Internetda (siljitish) reklama yagona mijozlarni jalb qilishga qaratilgan. Shaxsiy ma'lumotlarning mavjudligi shuningdek, reklama kompaniyalarida aniq targetinga (butun auditoriyadan belgilangan mezonlarga javob beradigan qismni ajratib ko'rsatish) imkon beradi.

Kompaniyaning iste'molchilar oldida raqobatbardoshligini oshirish uchun savdo tizimda raqamli marketingni rejalashtirish, amalga oshirish va boshqarish qobiliyati raqamli marketing qobiliyati deb ataladi. Kompaniyaning raqamli marketing qobiliyatini baholash va yaxshilash uchun raqamli marketingdan foydalanish indeksini (RMFI) taqdim etilgan bo'lib,